

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра соціології

ВИВЧЕННЯ МІСТА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМ ПОВСЯКДЕННОСТІ

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи
на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконала:

студентка VI курсу групи 663

Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки»

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Лабунська Юлія Анатоліївна

Науковий керівник:

кандидат соціологічних наук, доцент

Калашнікова Людмила Володимирівна

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У межах сучасної соціологічної науки все частіше увага науковців зосереджується не на вивченні суспільства чи його соціальних складових, а на з'ясуванні індивідуальної природи соціального, особливостей повсякденного життя. Такий зсув у парадигмах детермінував появу нової галузі соціологічного знання – соціології повсякденності, яка, засновуючись на провідних теоретико-методологічних засадах феноменології, символічного інтеракціонізму, когнітивної соціології, етнометодології, мала спрямовувати свої зусилля на аналіз екзистенціального змісту повсякденного простору конкретної людини. Зважаючи на стрімкі темпи урбанізації, формування міських просторів, з-поміж інших напрямів дослідницької діяльності соціологів, доречно виокремити проблематику міста. Адже повсякденність життя міських жителів є простором їх особливого буття, характерними рисами якого є практичність, комунікативність, технократизм, стандартизація діяльності та побуту, розширення медійного простору, можливостей комунікації, фактична відсутність соціальної відповідальності і справедливості. Сучасна міська повсякденність синтезує у собі приватне і публічне, глобальне і локальне, нові форми соціальної участі, мобільності та діяльності громадських рухів. У сучасних умовах розвитку соціально-економічних формацій, особливої необхідності набуває проблема вивчення незадовільного морального і фізичного станів об'єктів міського середовища, а також невідповідність їх функціонального наповнення, що суттєво знижує як соціальну ефективність просторів міста, так і безумовно якість життя містян, і відповідно вимагає негайного активного втручання.

Об'єктом дослідження є місто як соціокультурне явище.

Предметом дослідження є повсякденні проблеми міста.

Мета роботи полягає у розкритті сутності проблем міського життя у контексті теорії повсякденності.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні

дослідницькі **завдання**:

- 1) здійснити порівняльний аналіз наукових підходів до вивчення проблем повсякденності;
- 2) визначити особливості виникнення та розвитку соціологічних теорій повсякденності;
- 3) окреслити наявні в науковій літературі уявлення щодо сутності міського простору в концепціях повсякденності;
- 4) схарактеризувати спектр основних проблем повсякденності міського буття;
- 5) здійснити аналіз вторинних даних емпіричного соціологічного дослідження щодо проблем якості життя у містах України, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у 2015-2018 рр. на замовлення Міжнародного республіканського інституту за фінансової підтримки Уряду Канади;
- 6) визначити спектр проблем повсякденного життя містян за результатами омнібусного опитування (на прикладі м. Миколаєва).

Наукова новизна роботи полягає у визначенні спектру проблем повсякденного міського життя миколаївців та порівнянні отриманих результатів з наявними даними інших емпіричних соціологічних досліджень.

Практична значущість роботи полягає у інтерпретації та візуалізації даних омнібусного опитування жителів м. Миколаєва щодо задоволеності міським життям та визначення спектру основних проблем міського простору, а також розробки практичних рекомендацій для негайного активного втручання з боку органів місцевої влади задля підвищення якості міського життя.

Апробація результатів роботи. Основні результати дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2017».

Публікації:

- Лабунська Ю. А. Стан та перспективи розвитку освіти в Україні в оцінках експертів // Студентські наукові студії: Молодіжний науковий журнал.,

2017. – Випуск 27 (71). – С. 23–25.

Структура дипломної роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини (7 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (79 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання, розкрито наукову новизну і практичне значення дослідження.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження повсякденності»** здійснено порівняльний аналіз наукових підходів до вивчення проблем повсякденного буття, визначено особливості виникнення та розвитку соціологічних теорій повсякденності.

У *підрозділі 1.1 «Порівняльний аналіз наукових підходів до вивчення проблем повсякденності»* визначено, що в ХХ ст. зростає інтерес до вивчення повсякденності майже у всіх соціогуманітарних науках. Історія, філософія, естетика, культурологія, психологія і соціологія неоднозначно розглядали повсякденність, кожна під своїм кутом зору. Теоретичний аналіз наявних напрацювань дозволив розкрити сутність поняття повсякденності як особливого феномену, який, з одного боку передбачає буденність, щоденну повторюваність у часі тих чи інших фактів соціального буття, з іншого боку виступає як фактичний матеріал, за допомогою якого можна розкрити як проблематику минулого, так і сьогодення.

У *підрозділі 1.2 «Виникнення та розвиток соціологічних теорій повсякденності»* досліджено, що соціологія повсякденності як галузь наукового знання виникла та почала свій розвиток у ХХ ст. У межах даного напрямку повсякденність вивчається як особлива реальність, протилежна іншим сферам людського життя. Вивченню повсякденності велику увагу приділяли М. Вебер, Г. Гарфінкель, І. Гофман, Е. Гуссерль, П. Бергер, Т. Лукман, А. Шюц. Зарубіжна соціологічна наука впродовж ХХ ст. накопичила значний пласт теоретичного матеріалу, який відображає особливості, внутрішні структури, зовнішні зв'язки повсякденності.

У **другому розділі «Особливості вивчення повсякденного життя міст в межах соціології»** розкрито уявлення про місто в концепціях

повсякденності та охарактеризовано спектр основних проблем повсякденності міського буття.

У підрозділі 2.1 «Уявлення про місто в концепціях повсякденності» визначено, що місто – актуальний об’єкт різноманітних наукових досліджень. Автори по-різному інтерпретували повсякденність у контексті міста. Для Ф. Броделя місто є одним з привілейованих місць прояву історичних тривалостей і саме тут можна виявити те, що становить повсякденність людського життя як рутинний фон для подій. Натомість В. Беньямін інтерпретує місто через його візуальні прояви (символи, архітектуру тощо). Для М. де Серто місто, в першу чергу, це культурна реальність, що освоюється городянами. Е. Амін і Н. Тріфт розглядають місто як сукупність дуже різних елементів і процесів, серед яких людське та соціальне не завжди є головним.

У підрозділі 2.2 «Спектр основних проблем повсякденності міського буття» доведено, що в останні десятиліття все більше авторів приділяють увагу проблемам великих міст. З одного боку, це свідчить про зростаюче значення міських формувань в житті суспільства, з іншого – про серйозні проблеми, що виникають у містах сьогодні. Основними проблемами міст на сучасному етапі розвитку суспільства є такі, як: посилення негативних демографічних процесів, зростання соціального розшарування і диференціація населення за рівнем доходів, як результат, низький рівень життя і бідність населення в деяких регіонах країни; значна деформація морально-етичних цінностей населення, як наслідок, зростання рівня злочинності, соціальні конфлікти, особливо у великих містах, викликані національними, релігійними, конфесійними та іншими розбіжностями.

У третьому розділі «Емпіричний аналіз проблем повсякденності сучасного міста» здійснено аналіз вторинних даних емпіричного соціологічного дослідження щодо проблем якості життя у містах України, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у 2015-2018 рр. на замовлення Міжнародного республіканського інституту за фінансової підтримки Уряду

Канади, та визначено спектр проблем повсякденного життя містян за результатами омнібусного опитування (на прикладі м. Миколаєва).

У підрозділі 3.1 *«Аналіз вторинних даних емпіричних соціологічних досліджень, присвячених проблемам функціонування українських міст»* виділено такі найактуальніші проблеми повсякденного життя Миколаєва, як відсутність можливості самореалізовуватися, отримувати якісну освіту, різноманітно проводити дозвілля, займатися підприємницькою діяльністю. Також негайного втручання місцевої влади потребують такі сфери, як промисловість, спортивні заклади, університети, технікуми, коледжі, школи, каналізація, транспортна інфраструктура та дороги.

У підрозділі 3.2 *«Досвід вивчення проблем повсякденного буття миколаївців у 2013-2017 рр.»* аналіз оцінних суджень містян дозволив окреслити найактуальніші проблеми Миколаєва: підвищення цін, бідність людей, зростання злочинності, економічна криза, спад виробництва, загроза військового нападу з боку інших держав. Рейтинг особистісних тривог, страхів миколаївців очолюють побоювання за здоров'я близьких, можливу бідність та зубожіння, тривоги щодо життя нащадків, невизначеність майбутнього, безвихіддя, страхи з приводу можливого погіршення власного здоров'я, беззахисності перед владою.

У підрозділі 3.3 *«Спектр проблем повсякденного життя містян за результатами омнібусного опитування (на прикладі м. Миколаєва)»* визначено спектр нагальних проблем Миколаєва: підвищення цін, бідність людей, розростання корупції та безвладдя, зростання злочинності, економічна криза, спад виробництва, загроза масового безробіття, загроза військового нападу інших держав. Найактуальнішими проблемами міського простору, на думку містян, є вивезення сміття, прибирання вулиць, під'їздів, освітлення вулиць, під'їздів, ремонт пішохідних доріжок, ремонт каналізаційної системи, ремонт системи водопостачання.

Задля досягнення мети магістерської роботи було виконано низку завдань, що дозволили зробити наступні узагальнення:

1. Сучасні дослідження проблем повсякденності спираються на наукові досягнення філософії, історії, психології, культурології, соціології тощо. Повсякденність виступає і як прояв людського буття, і як сукупність культурних традицій і звичаїв, і як сфера людського досвіду, з властивими їй формами сприйняття і осмислення світу.

2. Підбиваючи підсумки, необхідно відзначити, що, незважаючи, на різноманіття і суперечливість підходів до вивчення повсякденності в останні десятиліття, можна виділити дві основні тенденції вивчення проблеми повсякденності. Перший підхід має на меті глибше розуміння області безпосереднього життєвого досвіду. До цієї тенденції вивчення повсякденності можна віднести таких мислителів, як Е. Гуссерль, А. Шюц, П. Бергер і Т. Лукман, І. Гоффман, Г. Гарфінкель. У працях відомих дослідників ми можемо спостерігати вивчення повсякденного життя не ізольовано, не окрему сферу, яка відірвана від соціальних явищ і процесів, а як область, в якій проявляються соціальні процеси. Специфіка досліджень повсякденності полягає в тому, що традиційна макросоціологічна методологія, зокрема опитувальні методи, аналіз статистичних даних, практично не може бути застосована до досліджень повсякденності. Особливу увагу приділяють конкретним повсякденним кризовим ситуаціям, які І. Гоффман використовує для виділення застосовуваних учасниками систем фреймів. Також при вивченні повсякденності, яка менш доступна для масштабних вибірових досліджень, в соціології найчастіше використовують метод наративного інтерв'ю, розроблений А. Шюцем. У центрі уваги – вивчення життєвого досвіду представників різних поколінь, інтерпретація смислів, якими люди наповнюють повсякденність. Даний метод є найбільш вдалим, адже дає змогу зафіксувати унікальні і неповторні характеристики життєвого світу у різних його вимірах.

Другий підхід прагне проаналізувати повсякденне життя критично, ідентифікувати різні види суб'єктивного досвіду в соціальному контексті відчуття капіталістичної сучасності. Він пов'язаний з немарксистською

культурною і соціальною критикою, яка представлена у роботах В. Беньяміна, Б. Вальненфельса, Ф. Броделя. Вивчення міста як простору повсякденності, застосовуючи використання теоретичних ракурсів соціології міста, соціології повсякденності, орієнтована на розкриття значення практик і техніки міської повсякденності, її просторів і предметів. Серед перспектив і пріоритетних напрямів розвитку вивчення повсякденного досвіду сучасних міст слід виділити питання становлення міського соціуму в контексті формування екологічної, соціокультурної, політичної свідомості городян.

3. Схарактеризовано спектр основних проблем повсякденності міського буття. Зокрема визначено, що місто – це складна, динамічно розвинена, структурно цілісна і відносно самостійна система, розглядати яку необхідно у взаємозв'язку різних підсистем і разом з тим міста, породжують масу найгостріших проблем, а саме екологічні, економічні, соціальні та інші. Основними проблемами міст на сучасному етапі розвитку суспільства є наступні: посилення негативних демографічних процесів, зростання соціального розшарування і диференціація населення за рівнем доходів, як результат, низький рівень життя і бідність населення в деяких регіонах країни; значна деформація морально-етичних цінностей населення, як наслідок, зростання рівня злочинності, соціальні конфлікти, особливо в великих містах, викликані національними, релігійними, конфесійними та ін.; слабкий розвиток інфраструктури міста, фізичний і моральний знос технічних споруд, інженерно-транспортної інфраструктури; розвиток проблем міського господарства, включаючи житлово-комунальне господарство, систему водопостачання, енергозбереження та постачання; загострення низки екологічних проблем, пов'язаних з концентрацією виробничих, техногенних чинників, щорічним збільшенням кількості автотранспортних засобів, несвоєчасним вивезенням та обігом твердих побутових відходів, низьким рівнем санітарного стану міст призводить до виникнення природних, техногенних катастроф та епідемій. У сучасних умовах рішення окремо економічних, соціальних, екологічних та інших

проблем стає не тільки неефективним, а й може привести до виникнення нових негативних, глобальних процесів, тому їх рішення має бути комплексним.

5. Аналіз вторинних даних, дозволив зробити такі висновки: м. Миколаїв у загальноукраїнському рейтингу з-поміж 24 міст посідає 19 місце за рівнем можливостей міста щодо задоволення основних потреб містян і 22 місце за рівнем якості обслуговування та надання послуг населенню. Виділено такі найактуальніші проблеми повсякденного життя Миколаєва, як відсутність можливості самореалізовуватися, отримувати якісну освіту, різноманітно проводити дозвілля, займатися підприємницькою діяльністю. Також негайного втручання місцевої влади потребують такі сфери, як промисловість, спортивні заклади, університети, технікуми, коледжі, школи, каналізація, транспортна інфраструктура та дороги. Рейтинг особистісних тривог, страхів миколаївців очолюють побоювання за здоров'я близьких, можливу бідність та зубожіння, тривоги щодо життя нащадків, невизначеність майбутнього, безвихіддя, страхи щодо можливого погіршення власного здоров'я, беззахисності перед владою.

6. Визначено спектр проблем повсякденного життя містян за результатами омнібусного опитування. За оцінками респондентів найпопулярнішими проблемами Миколаєва є підвищення цін, бідність людей, розростання корупції та безвладдя, зростання злочинності, економічна криза, спад виробництва, загроза масового безробіття, загроза військового нападу з боку інших держав. Найактуальнішими проблемами міського простору є вивезення сміття, прибирання вулиць, під'їздів, освітлення вулиць, під'їздів, ремонт пішохідних доріжок, ремонт каналізаційної системи, ремонт системи водопостачання.

З роками кількість проблем міського простору не зменшуються, а навпаки стають більш масовими та різноманітними. Це може бути наслідком відсутності взаємодії громади з органами виконавчої влади на місцях, а також недостатньої активності громадян, які не бажають приймати участь у

вирішенню повсякденних питань, пов'язаних з поліпшенні рівня благоустрою власного району, прибудинкової території тощо.

Для вирішення проблем буденності, покращення якості життя населення необхідно реалізовувати заходи щодо поліпшення розвитку соціальної інфраструктури і до даних заходів слід активно залучати мешканців міста. Грамотно розподілений громадський бюджет дасть змогу вирішити проблеми міського простору. У деяких країнах існує бюджет участі (громадський бюджет) як демократичний процес, в якому кожен житель населеного пункту має змогу визначити на що витратити частину місцевих чи державних ресурсів.

В Україні проходять конференції, вебінари, на яких представники інших країн діляться своїм досвідом, розповідають про участь громадян в місцевому самоуправлінні. Наприклад, у вересні 2018 р. Ресурсний центр ГУРТ у партнерстві з Мережею організацій громадянського суспільства Естонії (NENO) провів безкоштовний вебінар «Участь громадян в місцевому самоуправлінні: бюджети участі». Особливу увагу приділяли питанням експертного аналізу проектів, інформування та залучення населення до практики прямої демократії, що є основою успішного впровадження бюджетів участі.

У 2018 р. в Україні всі охочі могли долучитися до проекту «Підтримка впровадження та розвитку громадського бюджету». Результатами реалізації проекту є: підвищення обізнаності мешканців громад щодо структури, повноважень органів місцевого самоврядування, процесу формування місцевого бюджету; заохочення жителів до участі у підготовці проектів громадського бюджету та прийнятті рішень органів місцевого самоврядування; покращення інфраструктури й соціальної складової за допомогою реалізованих проектів бюджетів участі. Експертами проекту стали польські, грузинські, українські практики громадського бюджету, які мають досвід супроводу запровадження бюджету участі в Україні.

Варто пам'ятати, що місцеве самоврядування є основою нашого

суспільства, і реалізація в найближчому майбутньому в його структурі якісних змін, спричинить поліпшення функціонування міста, зокрема через підвищення рівня соціальної відповідності громади у вирішенні проблем повсякденного буття.

АНОТАЦІЯ

Лабунська Ю. А. Вивчення міста крізь призму проблем повсякденності. – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

Вивчення повсякденних проблем сучасного міста – одна із сучасних дослідницьких стратегій у соціогуманітарних науках. Подібні дослідження дозволяють зрозуміти проблеми побутового та буттєвого існування людини в умовах конкретного місця, які в значній мірі формують світогляд і відображаються у повсякденному її житті.

Об'єктом дослідження є місто як соціокультурне явище. Предметом дослідження є повсякденні проблеми міста.

У процесі дослідження було з'ясовано, що людина постійно зіштовхується з проблемами повсякденності (на рівні особистості – низький рівень економічного благополуччя, на рівні міста – облаштування міського простору, низька ефективність роботи міських комунальних служб) і як наслідок це призводить до почуття невпевненості та неспокою. Дослідження даної проблеми допоможе покращити соціальне самопочуття містян через вирішення проблем їх повсякденного буття, а також поліпшити функціонування міста в цілому.

Ключові слова: повсякденність, місто, городяни, повсякденні проблеми.

SUMMARY

Labunska Y. City exploring through the prism of everyday routine problems. – Manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2019.

The study of everyday problems of the modern city is one of the modern

research strategies in social Sciences. Such researches allow to understand the problems of domestic and existential of human existence in the conditions of a specific place, which largely form the world and reflected in everyday of her life.

The object of research is the city as a sociocultural phenomenon. This study is focused on everyday problems of the city.

During the study it was found that people are constantly faced with the problems of everyday life (at the individual level – a low level of economic well-being, at the level of the city – the arrangement of urban space, the low efficiency of urban services) and as a consequence this leads to a feeling of uncertainty and anxiety. The study of this problem will help to improve the social well-being of citizens through the solution of the problems of their everyday life and to improve the functioning of the city as a whole.

Key words: everyday life, city, townsfolk, everyday problems.